

ВОЛОГІ ЕКВАТОРІАЛЬНІ ЛІСИ

Вологі екваторіальні ліси розташовані переважно в Африці та Південній Америці по обидві сторони від екватора. Менші масиви розміщені в Індонезії, Папуа Новій Гвінеї та Австралії. В Африці вони зосереджені в басейні річки Конго і вздовж Гвінейської затоки на північ від екватора. У Південній Америці – це амазонський дощовий ліс, що вкриває Амазонську низовину, більша частина якої розташована в Бразилії. Ліси Амазонії становлять понад 50 % дощових лісів, що залишилися на нашій планеті, це одні з найбільших лісових масивів Землі. Такий ліс має назву „гілея” (від грец. „υλη” – „ліс”). У Південній Америці його ще називаються сельвою або дощовим лісом.

Утворення цих лісів зумовлене спекотним і вологим кліматом. Пори року тут не виражені. Температура повітря висока протягом усього року (24–28 °С), удень сягає 35 °С тепла, уночі опускається до 20 °С. Оскільки територія обабіч екватора належить до області пониженого тиску, опади тут випадають рівномірно впродовж року, за рік – понад 2 000 мм (для порівняння: у Львівській області в середньому 760 мм). Відносна вологість повітря становить приблизно 100 %, і практично щодня йде дощ. Хмари збираються зранку, і в середині дня на сельву обрушується злива. До вечора дощ закінчується, й над місцевістю випогоджується, небо стає ясным, без хмар. Зоряна ніч переходить у ранок, і знову в небі збираються хмаринки. І так майже без змін день у день протягом року.

Рівнинні дощові ліси – найбагатша видами екосистема планети: на одному гектарі їх трапляється більше, ніж деінде. Це широколисті, в основному вічнозелені види, що характери-

зуються великою кількістю ендеміків. Зелені райони біля екватора планети сформувалися ще в доісторичні часи. Цей найдавніший тип рослинності майже не змінився з третинного періоду. Колись це були величезні масиви рослин, що займали понад 10 % поверхні земної кулі. Але внаслідок змін клімату й людської діяльності їхня площа значно скоротилася. Однак навіть зараз у гілеї ростуть і живуть більше половини всіх рослин і тварин планети, і досі невідомими залишаються тисячі видів.

В екваторіальних лісах Африки зростає понад 25 000 видів рослин, з них тільки дерев – майже 1 000 видів. Спекотний і вологий клімат сприяє розвитку густої, багаторясної і вічнозеленої лісової рослинності. Вічнозеленим ліс називають тому, що рослини ніколи не скидають листя повністю, а оновлюють його поступово (листя живе на пагоні 2–3 роки).

Через рясну рослинність лісовий масив умовно поділяють на окремі „поверхи“. Ярусна будова лісу дуже складна. У лісах помірного поясу є 3–4 яруси, а у гілеях їх 6–8! Унизу, через густі зарості, мало сонячного світла, а біля самої поверхні землі панує суцільний морок. Сюди потрапляє тільки 1/120 частка сонячного світла, тому трави зовсім немає. У нижньому ярусі добре почуваються рослини, які не люблять яскравого сонця. Тут – царство тіньовитривалих мохів і повзучих рослин, серед яких і найбільша квітка нашої планети – рафлезія Арнольда, діаметр якої досягає 1 м.

Вище піднімаються невибагливі до світла чагарники та молоді деревця. Тут багато деревоподібних папоротей, бананів. Ще вище ростуть дерева заввишки 15–20 м, яким потрібно більше світла. А понад усіма панують фікуси й різні види пальм, які виростають до 100 м. У них гладкі стовбури, крона розміщена лише у верхній частині. Найвищими є світлолюбні дерева сейби, розлогі крони яких сягають в середньому 60–80 м. Серед них найбільш відоме бавовняне дерево. У таких високих дерев листя жорстке й випаровує мало води. Підняти її на таку висоту важко навіть найпотужнішій кореневій системі. Широкі корені-підпірки утримують стовбур у вертикальному положенні. Однією з найцікавіших особливостей гілеї є ліани – в'юнкі рослини, що обвивають стовбури дерев. Ліани тримають першість серед найдовших рослин нашої планети. Деякі з них, маючи стовбур завтовшки лише 30 см, сягають 300–350 м завдовжки! Ліани розростаються так густо, що іноді утворюють непрохідні зарості із хитросплетених дерев. Це і є джунглі. Пробиратися таким лісом без стежки складно й небезпечно.

Деякі ліани залишаються у тінистому нижньому ярусі. Інші потребують більше сонячного проміння, тому розкидають своє листя над кронами високих дерев, а з ґрунтом їх зв'язують товсті дерев'яні стебла, які зависають на сусідніх гілках, нерідко обламуючи їх.

Стовбури цих рослин настільки гнучкі та пружні, що слугують місцевим мешканцям за канати. З них плетуть кошики і циновки для сну. Без ліан у жителів гілей не було б міцних помешкань, бо все, що збудовано з деревини, швидко з'їдають мурахи та інші комахи. А гіркими на смак ліанами вони не ласують.

Клімат дощового лісу сприятливий для багатьох епіфітів, тобто видів, що вкоріняються на інших рослинах, але не паразитують на них. Воду і живильні речовини епіфіти отримують з атмосферних опадів і речовин, що скупчуються на їхній поверхні. Епіфіти – це переважно мохи, лишайники та папороті. Багато видів тропічних орхідей теж є епіфітами.

Екваторіальний ліс – батьківщина багатьох цінних рослин: какао, каучука, бразильського горіха, олійної пальми, кавового, хлібного, мускатного та хінного дерев. Високо цінується деревина сандалового і чорного ебенового дерев, з якої виготовляють дорогі меблі та сувеніри.

Екваторіальний пояс Землі є унікальним місцем для життя тварин. Фауна дощових лісів вражає своїм видовим різноманіттям. Більшість видів пристосувалися жити на деревах та в їхніх кронах, зокрема мавпи. У глухих, малодоступних місцях збереглися найбільші людиноподібні мавпи – горили, які не трапляються більше ніде на Землі. Більш поширені шимпанзе, павіани, ревуни і бонобо. Живуть на цій території лінивці, носороги, мурахоїди, капуцини, деревні дикобрази, лангури, опосуми, кажани.

З наземних тварин поширені носороги, бегемоти, слони, тапіри, дрібні копитні (африканський олень та ін.). Дивовижним створінням природи є карликова жирафа окапі – тварина зі смугастими задніми кінцівками, наче в зебри. Зрідка трапляється карликовий бегемот, який важить у 10–12 разів менше, ніж звичайний.

З хижих тварин живуть тільки представники котячих, які теж пристосувалися до життя на деревах. Найпоширеніші хижаки сельви Південної Америки – ягуар і пума. А ось в африканських тропіках панують швидкі леопарди і величезні тигри.

До того ж екваторіальні ліси – ідеальне місце для проживання різноманітних птахів і комах. Серед птахів найчастіше трапляються колібрі, різні види папуг, тукани, фруктовий голуб, птахи-носороги, дятли, нектарниці, бананоїди. У всіх ярусах лісу поширені мурахи. Деякі види, так звані кочівні мурахи, рухаються довгими колонами, винищуючи на своєму шляху все живе. Дуже відомі терміти, що живуть у термітниках, які можуть досягати 10–12 м заввишки і 6 м у діаметрі. Деякі комахи небезпечні для людини, зокрема малярійні комарі розносять збудників малярії. Великої шкоди завдає муха цеце, через укуси якої людині передаються збудники небезпечної сонної хвороби, які для великої рогатої худоби є смертельними.

Крім того, в екваторіальних лісах поширені отруйні змії, земляні гадюки, пітони, алігатори, каймани й інші не менш небезпечні представники світу фауни. Характерна особливість багатьох жителів екваторіальних лісів – яскравий, „отруйний” колір забарвлення.

На гірських схилах зони вологих тропічних лісів рівнинні дощові ліси змінюються гірськими. Орієнтуючись на них, можна провести умовну межу між нижнім поясом, де завжди спекотно, і висотами, на яких більш прохолодно. Через порівняно прохолодний клімат на схилах тропічних гір в тутешніх лісах менш різноманітна фауна, дерева нижчі, дошковидне коріння трапляється рідко, ліан порівняно мало. Типовими для цих лісів є папороті. Тут часто бувають тумани, на листі збирається багато атмосферної вологи, а отже, активно розвиваються епіфіти.

Сельва дуже гарна, але небезпечна для мандрівників. Загинути тут дуже легко. У вологому кліматі навіть невелика подряпина на тілі швидко гноїться, а серед тварин є багато справді небезпечних. Але тут так красиво, природа така різноманітна, що тисячі сміливців щорічно відвідують тропічний ліс, щоб зануритися у життя дивовижної екосистеми.

Екваторіальний пояс Землі зазнає значного втручання з боку людства, що призводить до неминучих екологічних змін. Багато окраїнних дерев вирубано, винищено багато видів тварин. Частина вирубаних лісів засаджують кавовими або іншими плантаціями. Ростуть вони на червоно-жовтих фералітних ґрунтах (від лат. „*ferrum*” – „залізо”), червоного відтінку яким надають сполуки заліза. Ці ґрунти бідні на поживні речовини, адже за високої вологості у теплі мікроорганізми швидко розкладають органічні рештки, а поживні елементи активно вбирають рослини. Тому вирубування екваторіальних лісів спричиняє екологічну катастрофу. Ґрунт на оголених ділянках змивають дощі, а сонце випалює на поверхні землі суху кірку, де вже нічого не росте.

Вологі екваторіальні ліси, хоч і займають порівняно невелику частину Землі, є „легенями” планети, адже виробляють приблизно третину всього кисню. Внесок сельви в атмосферу землі такий вагомий, що забезпечує життя живих організмів у тих місцях земної кулі, де немає достатньої кількості зелених рослин. Знищення екваторіального лісу призводить до збільшення вмісту вуглекислого газу в атмосфері, через що підвищується середня температура на Землі, пришвидшується танення льодовиків, відбуваються кліматичні зміни. Отже, екваторіальні джунглі треба берегти, інакше ми втратимо потужне джерело кисню на Землі.

